

Кіш Надія Василівна,
старший викладач кафедри іноземних мов
Інституту іноземної філології
Ужгородського національного університету

ІНТЕГРАЦІЯ КОМУНІКАТИВНО-КОНТЕКСТНОГО ТА КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ

У статті обґрунтовано інтеграцію комунікативно-контекстного та компетентнісного підходів як однієї з педагогічних умов, розкрито сутність комунікативно-контекстного та компетентнісного підходів у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів. Визначено систему принципів, на яких ґрунтується реалізація інтегрованого підходу у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх фахівців інженерної галузі.

Ключові слова: педагогічна умова, комунікативно-контекстний, компетентнісний підходи іншомовне професійне спілкування, культура іншомовного професійного спілкування, майбутні інженери.

Зростання ролі та значення вивчення іноземної мови в умовах євроінтеграційного освітнього простору сприяє виокремленню пріоритетних завдань у змісті іншомовної професійної підготовки. Одним із них є формування культури іншомовного професійного спілкування (КІПС – надалі) майбутніх фахівців, у тому числі інженерної галузі. Формування культури іншомовного спілкування у майбутніх інженерів передбачає засвоєння професійних і культурологічних аспектів комунікації, що, в свою чергу, охоплює комунікативні установки (або потребнісно-мотиваційну сферу), знання про прийоми, механізми, форми і методи спілкування та вміння застосовувати знання у конкретній ситуації, із урахуванням специфіки предметного спілкування.

Комунікативно-контекстний та компетентнісний підходи визначені нами як провідні (базові) у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів. Комунікативний підхід широко представлений у роботах І. Зимньої, Г. Китайгородської, О. Леонтьєва; Р. Мільруд; Е. Пассова, Е. Шубіна та ін. Проблеми формування іншомовної комунікативної компетентності висвітлюються у дослідженнях Т. Аванесова, Н. Гавриленко, О. Григоренко, Р. Гришкової, М. Євдокімова, В. Зикова, О. Іскандарова, Е. Комарова, Т. Кускова, Т. Лопатухіна, Т. Лучкіна, Ю. Маслова, Р. Мільруд, А. Самсонова, О. Фадейкіна, Л. Халяпіна та ін. Шляхи вирішення проблеми формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів лежать у площині методологічних та загальнотеоретичних підходів до професійного та особистісного розвитку майбутніх фахівців, що становить предмет філософських, політичних, культурологічних і педагогічних дискусій (В. Андрущенко, Н. Бойченко, В. Вікторова, С. Гончаренко, І. Зязюн, К. Корсак, В. Кремінь, С. Ніколаєнко, Н. Ничкало, С. Сисоєва, В. Чепорова).

Метою статті є обґрунтування інтеграції комунікативно-контекстного та компетентнісного підходів як однієї з педагогічних умов у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: а) з'ясування сутності комунікативно-контекстного та компетентнісного підходів у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів; б) визначення системи принципів, на яких ґрунтується реалізація інтегрованого підходу у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх фахівців інженерної галузі.

Сутність комунікативного підходу полягає в тому, що процес вивчення іноземної мови є моделлю процесу спілкування, оскільки неможливо підготувати людину до участі в іншомовному спілкуванні, не створивши адекватні умови.

Сутність компетентнісного підходу полягає у формуванні іншомовної професійної компетентності як складового елемента професійної компетентності майбутнього фахівця. Метою навчання та навчальної діяльності студентів повинні стати, з одного боку, розвиток професійної компетентності в єдності усіх її складових, а з іншого – проекція здобутого утворення на площину іншомовного середовища.

Оскільки одним із засобів формування професійної компетентності та комунікативної компетентності як її складової є спілкування, то контекстне викладання дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)» на діяльнісних, мотиваційних, ситуативно обумовлених засадах із використанням професійно орієнтованого змісту, спрямованого на створення професійно обумовленого інформаційного продукту, може стати одним із засобів формування КІПС майбутнього фахівця. Провідною характеристикою навчально-виховного процесу контекстного типу є моделювання на мові знакових засобів предметного і соціального змісту майбутньої професійної діяльності. У зв'язку з цим у процесі навчання створюються умови, які сприяють активізації позиції студента в організації взаємодії з викладачем та іншими студентами і допомагають розкритися йому/їй як активному учаснику спілкування і співробітництва. Контекстне навчання забезпечує формування необхідних предметно-професійних і соціальних якостей особистості спеціаліста. Як і при традиційному навчанні, матеріал пред'являється у вигляді навчальних завдань, але з використанням інформації професійно-орієнтованого змісту. Тобто моделями для створення ситуацій, відображених у завданнях, вимальовуються контури професійної діяльності. Завдяки цьому процес навчання наповнюється особистісним значенням, навчальна діяльність сприяє ознайомленню з майбутньою професійною діяльністю, цим самим створюються умови для розвитку культури професійного спілкування майбутніх фахівців.

Саме тому, що комунікативно-контекстний та компетентнісний підходи взаємодоповнюють один одного, орієнтовані на наповнення процесу навчання особистісним та професійно-орієнтованим смислами, то формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів слід реалізувати на засадах інтеграції цих підходів. Реалізація інтегрованого підходу у формуванні культури іншомовного професійного спілкування ґрунтується на принципах, які відображають: а) єдність визначених підходів до формування КІПС, інтеграцію різноманітних форм, методів, прийомів, засобів навчання; б) забезпечення ефективності формування КІПС шляхом моделювання міжкультурно орієнтованих ситуацій іншомовного професійного спілкування. Дотримання і врахування цих принципів у процесі формування КІПС забезпечує ефективність формування складових культури іншомовного професійного спілкування. Йдеться про систему принципів, до яких належать:

Принцип персоналізації – передбачає відповідність між спрямованістю особистості на взаємодію, на засвоєння етики ділових взаємин, що визначається сукупністю індивідуальних (якості, властивості, здібності, мотиви тощо) та професійно-типологічних особливостей (сукупність компетенцій). Персона – це людина, яка усвідомлює себе особистістю і яку поважають люди за її індивідуально-особистісні якості [6, с. 59]. Персоналізація передбачає гармонізацію у системі суспільного «треба» та індивідуального «хочу» шляхом усвідомлення людиною себе в ролі майбутнього інженера, фахівця, який повинен приймати важливі рішення і нести відповідальність за їх наслідки. Персоналізація – це усвідомлення себе у статусі фахівця, спрямованість на розвиток професійно-необхідних якостей, здібностей, це прагнення знайти себе у професійній діяльності та набування досвіду вирішення проблемних ситуацій змодельованих із практики. Це – і можливість самовираження (через презентації, «круглі столи», диспути, рольові ігри), створення своїх персональних проектів, загалом, траєкторії руху у площині професійного становлення.

Принцип особистісно-розвиваючої спрямованості навчання передбачає формування складових культури іншомовної професійної компетентності в межах понять «суб'єкт», «свобода вибору», «розвиток», «саморозвиток», «унікальність» тощо. Він відображає фундаментальну ідею гуманістичної парадигми сучасної освіти і «ґрунтується на створенні необхідних умов для розвитку особистості, забезпеченні розвитку і саморозвитку самої системи освіти та професійної підготовки» [9, с.36]. Особистісно-орієнтоване навчання має на меті: розвивати індивідуальні пізнавальні здібності кожного студента, допомогти їм пізнати себе, самовизначитись та самореалізуватись, сформувати в них культуру життєдіяльності, яка дає змогу продуктивно будувати своє життя [10, с. 210]. Сутність принципу відображена у змістовному наповненні системи професійно-орієнтованих завдань, робота над якими сприяє виробленню персональної професійної карти (траєкторії руху). Створення необхідних умов у процесі реалізації технології формування КІПС майбутніми інженерами передбачає розробку системи різнорівневих (за складністю), різнопланових (за видами діяльності), різноманітних за змістом (соціокультурний, етико-професійний, фаховий, особистісно-орієнтований), різножанрових (тестові завдання, розробка проектів, участь у рольових іграх тощо) завдань, робота над якими дозволила б студентам розкрити творчий потенціал.

Принцип активної ролі студента в розвитку і саморозвитку його особистісних, професійних здібностей і якостей, потенційних творчих можливостей доповнює два попередні і разом з тим відображає психологічну закономірність про залежність ефективності навчання від активності та ініціативності тих, хто навчається: «Продуктивність навчання (у відомих межах) прямо пропорційна рівню пізнавальної активності учнів (студентів)» [7, с. 251]. На думку К. Абульханової, активність – це «ціннісний спосіб моделювання, структурування і здійснення особистістю діяльності, спілкування і поведінки... Активність... – спосіб не тільки вираження потреб, але і організація життя і умов діяльності, що відповідають цим потребам, пошук умов і засобів діяльності за ціннісними, особистісними критеріями, параметрами» [1, с. 45]. Активність особистості, проявляючись у діяльності, є рушійною силою в особистісному становленні, адже «...діяльність самої людини – неодмінна умова її розвитку. Які б вихователі не опікувалися дитиною, без власної праці вона мало чого досягне» [3, с. 40]. Розвитку пізнавальної активності студента у реалізації технології формування КІПС майбутніх інженерів сприяє можливість представлення себе на різних рівнях активності: індивідуальний (презентація, інтерв'ю, анкетування, анутовання, реферування, рецензування, робота над проектом); груповий (взаємочення, групова доповідь, дискусія, диспут, рольові ігри), колективної (гра-симпозіум, «мозковий штурм», морфологічний аналіз, прес-конференція, синектика).

Принцип модульності навчання, за яким формування складових іншомовної комунікативної компетентності передбачає здійснення підготовки з використанням усіх видів навчальних робіт: виступи на семінарських заняттях, виконання практичних завдань, робота над індивідуально-пошуковими проектами та реферативними роботами, самостійна робота студентів тощо. Модульне навчання передбачає створення модульного варіанта програми навчальної дисципліни, забезпечення навчального процесу дидактичними матеріалами, визначення типів, видів, методів контролю. Саме від «правильності побудови модульного варіанта програми залежить ефективність модульного навчання» [10, с. 203]. Принцип модульності у реалізації технології формування КІПС передбачає формування системи інтегрованих знань, умінь, навичок, які належать до окремих, умовно відділених модулів: а) мовленнєвого (граматика, правопис, орфографія, морфологія, лексика), комунікативного (спілкування як обмін інформацією чи як інтеракція, взаємодія), соціокультурного (суспільні відносини, свята, звичаї, традиції, персоналії); б) фахового (термінологія, методологія розв'язання інженерно-технічних завдань, особливості презентації інженерно-технічної інформації – графічна, математична, алгоритмічна, модельна), професійно-етичного (етика ділового спілкування, культура професійного спілкування, професійний етикет). Кожний із них має свою мету і завдання та адекватні способи оцінки рівня досягнення мети (методи контролю і оцінки, діагностичні методики). Ці модулі є ключовими у технології формування культури іншомовного професійного спілкування, але реалізація їх здійснюється у змісті кредитно-модульної системи навчання, яка передбачає розробку модульної програми з іноземної мови для кожної із інженерних спеціальностей. Тому модулі технології формування КІПС розчинені у складових реальної програми підготовки для кожної із інженерних спеціальностей: «Будівництво», «Електронні пристрої та системи», «Інженерна механіка», «Приладобудування». Оскільки цілі «умовно» виокремлених модулів співпадають із цілями реальної програми, то виокремлення модулів технології розглядається нами як компонування окремих компонентів реальної програми.

Принцип діалогізації навчання – передбачає використання у процесі навчання (крім традиційних аудіовізуальних) системи інтерактивних методів навчання: дискусій, ігор, тренінгів та ін., спрямованих на розвиток творчих здібностей особистості. Діалогізацію як принцип слід розглядати на трьох рівнях: 1) Методологічний рівень (гуманізація як філософське підґрунтя сучасної освітньої парадигми) – передбачає включення у систему методологічних принципів: діалогу культур, доповнюваності [4]. 2) На конкретно-дидактичному рівні розробляються різні підходи до обґрунтування змісту підготовки фахівців. Одним із пріоритетних у галузі іншомовної підготовки виокремлюється комунікативний підхід, за якого переважно у навчальній діяльності використовуються методи діалогізації. Діалогізація є складовою інтерактивних технологій навчання. 3) На особистісному рівні йдеться про комунікативну діяльність студента як соціально активного представника молоді, життя якого «є величезною і багатого за змістом... системою комунікативних стосунків, моральної, поведінки» [2, с. 367].

Принцип професіоналізації спілкування у підготовці фахівців в умовах вищого навчального закладу – передбачає наповнення процесу підготовки професійно-орієнтованим змістом.

Професіоналізація, як принцип іншомовної комунікативної взаємодії забезпечує, з одного боку, можливість опанування іноземною мовою на рівні використання фахових знань (інженерно-технічна термінологія, інженерно-технічні завдання), а з іншого – розширює можливості для: а) самореалізації в контексті стажування за кордоном, б) продовження навчання за однією з обраних програм підготовки в навчальних закладах Європи, в) роботи над спільними україно-зарубіжними проектами. Професіоналізація спілкування робить навчання особистісно привабливим, потрібним (затребуваним), а в майбутньому, на нашу думку, необхідним. Професіоналізація, як принцип реалізації технології, є ключовою вимогою у формуванні культури іншомовного професійного спілкування. Зрештою, професіоналізація поряд із соціалізацією і культурною ідентифікацією відіграє важливу роль у становленні особистості майбутнього фахівця.

Принцип інтегративності знань (мовних, соціокультурних, професійно значимих) – передбачає об'єднання знань, що належать до різних знакових систем, для досягнення мети, а саме сформованості культури іншомовного професійного спілкування. Досягнення мети забезпечується єдністю формування системи компетентностей (мовленнєвих, комунікативних, соціокультурних, професійно-етичних, ціннісно-орієнтованих). Інтегративність знань у професійній підготовці майбутніх інженерів є ознакою трансформаційних процесів сучасного соціуму і є відповіддю на глобалізацію та фундаменталізацію (під якою розуміють не «знання про все і ні про що конкретно», а «знання про конкретне з усіх сторін, аспектів та ракурсів») [8].

Принцип проблемності – відіграє важливу роль у стимулюванні навчально-пізнавальної діяльності студентів, активізації пізнавальних, професійно-орієнтованих мотивів (інтересів, потреб, прагнень). Ефективність використання проблемності у реалізації технології КІПС забезпечується використанням різних способів створення проблемних ситуацій: (а) утруднення при поясненні окремих фактів; (б) аналіз суперечливих фактів; (в) порівняння, зіставлення фактів; (г) висунення гіпотез та їх перевірка. Проблемність у реалізації завдань технології формування КІПС забезпечує також активізацію самостійної роботи, пошуково-дослідницької (що відображено в індивідуальних завданнях); спонукає: до використання знань, оволодіння способами діяльності та застосуванням їх у нових ситуаціях; до творчої роботи над проектами [7, с. 65].

Принцип діяльнісного характеру навчання – проєкція принципу єдності психіки і діяльності на площину навчально-пізнавального процесу. За цього принципу, «психіка виникає, розвивається та існує в діяльності як способі життя суб'єкта» [5, с. 72]. У процесі формування КІПС діяльнісний характер навчання виявляється на різних рівнях оволодіння змістом КІПС: 1) на рівні формулювання компетентностей (мовленнєвих, комунікативних, соціокультурних, професійно-етичних, ціннісно-орієнтаційних); 2) на рівні реалізації способів діяльності, адекватних для кожної із компетентностей (адекватні форми і методи навчально-пізнавальної діяльності); 3) на рівні оцінки результатів засвоєння КІПС; 4) на рівні особистої участі кожного студента у саморозвитку, творчості, співпраці (особистісне, ціннісно-орієнтоване ставлення до процесу навчання). Ефективність діяльнісного характеру навчання забезпечується системою завдань, різних за змістом, способом, складністю, ступенем прояву особистісної участі (групові, індивідуальні проекти тощо). Комунікативно-контекстний та компетентнісний підходи обрано нами як методологічні у формуванні КІПС майбутніх інженерів. Комунікативно-контекстний підхід дозволяє здійснити поступовий перехід від семіотичних моделей навчання до соціальних, в яких відтворюються виробничі відносини майбутніх інженерів, і передбачає використання комплексу методів, які забезпечують перехід від семіотичної до соціальної моделі навчання іноземній мові. Компетентнісний підхід дозволив виокремити сукупність компетентностей, які забезпечують ефективність формування КІПС майбутніх інженерів.

Таким чином, умова інтегративної єдності комунікативно-компетентнісного та контекстного підходів у формуванні культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів носить методологічний характер та здійснюється: шляхом реалізації системи принципів, які відображають сутність інтеграції. Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті різних методів навчання, які використовуємо у процесі формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів.

Список використаної літератури

1. Абульханова К. А. Психология и сознание личности (проблемы методологии, теории и исследования реальной личности): Избранные психологические труды / Ксения Александровна Абульханова. – М. : Московский психолого-социальный институт; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 1999. – 224 с.

2. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України: Історія. Теорія : підручник [для студ., аспір. та молод. викл.вищих навч.з-дів] / Анатолій Миколайович Алексюк. – Київ : Либідь, 1998. – 560 с.
3. Галузяк В. М. Педагогіка : навчальний посібник / В. М.Галузяк, М. І.Сметанський, В. І.Шахов. – [2-е вид., випр. і доп.]. – Вінниця : «Книга-Вега», 2003. – 416 с.
4. Каган М. С. О педагогическом аспекте теории диалога / М. С. Каган // Диалог в образовании. Сб. мат. конф. Серия «Symposium». – Выпуск 22. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2002. – 350 с.
5. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : Навчальний посібник / Петро Андрійович М'ясоїд. – [3-тє вид. випр.]. – К. : Вища школа, 2004. – 487 с.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Неля Євтихіївна Мойсеюк. – [5-е вид., доп. і переробл.]. – К. : [б. и.], 2009. – 656 с.
7. Наволокова Н. П. Практична педагогіка. 99 схем і таблиць / Н. П.Наволокова, В. М.Андрєєва. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 117 с.
8. Педагогіка вищої школи : підручник / [Андрущенко В. П., Бех І. Д., Волощук І. С., Глузман О. В., Гузій Н. В., Дем'яненко Н. М. ; За ред. В. Г. Кремень (ред.)]. – К. : Педагогічна думка, 2009. – 256 с.
9. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навчальний посібник / [Пехота О. М., Будак В. Д., Старєва А. М., Нор К. Ф., Шуляр В. І. та ін. ; за ред. І. А.Зязюна, О. М.Пехоти. – К. : А.С.К., 2003. – 240 с.
10. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / Михайло Миколайович Фіцула. – К. : «Академвидав», 2006. – 352 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Бартош Олена Павлівна.

Стаття надійшла до редакції 05.03.14.

Киш Н. В. «Интеграция коммуникативно-контекстного и компетентностного подходов как педагогическое условие формирования культуры иноязычного профессионального общения будущих инженеров».

В статье обосновано интеграцию коммуникативно-контекстного и компетентностного подходов как одно из педагогических условий, раскрыта сущность коммуникативно-контекстного и компетентностного подходов в формировании культуры иноязычного профессионального общения будущих инженеров. Определена система принципов, на которых основывается реализация интегрированного подхода в формировании культуры иноязычного профессионального общения будущих специалистов инженерной отрасли.

Ключевые слова: педагогическое условие, коммуникативно-контекстный, компетентностный, иноязычное профессиональное общение, культура иноязычного профессионального общения, будущие инженеры.

Kish N. V. «The integration of context and communicative competence approach as the educational conditions in forming the culture of foreign professional communication of engineers-to-be».

The increasing role and importance of foreign language study in terms of European integration promotes educational priorities in the content of foreign language training. One of them is creating a culture of foreign professional communication of the future professionals, including engineering industry. Communicative competence and contextual approaches defined by us as basic in forming the culture of foreign professional communication of future engineers.

In this study the integration of context and communicative competence approach, as one of the educational conditions in forming the culture of foreign professional communication of engineers-to-be, has been grounded. We have studied out the essence of these two approaches in forming the culture of foreign professional communication of future engineers. The system of principles underlying the implementation of an integrated approach in forming the culture of foreign professional communication of engineers-to-be has been determined. Among them there are such principles as: the principle of personalization, the principle of teaching oriented on self-development, the principle of active role, the principle of module studying, the principle of dialogue communication, the principle of professional communication, the principle of knowledge integration, the principle of possible problems and the principle of activity studying.

These principles reflect: a) unity of the defined approaches to the formation of CFPC, integration of various forms, methods, techniques, training aids; b) insurance of effective formation of CFPC by modeling intercultural situations of professional foreign language communication. Thus, the condition of integrative unity of communicative competence and contextual approaches in forming the culture of foreign professional communication of engineers-to-be is methodological in nature and is being provided through the implementation of principles that reflect the essence of integration.

Keywords: pedagogical condition, communicative context, competence, professional foreign language communication, culture of professional foreign language communication, engineers-to-be.